

Дитяча періодика як засіб науково-педагогічної комунікації (на прикладі журналів «вожатый» та «дитячий рух»)

На сучасному етапі розвитку суспільства особливе місце в системі наукового пізнання належить науковій комунікації – процесу обміну науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами [15, 8]. Сьогодні розвиток педагогічної науки, дослідження, співпрацю вчених-педагогів неможливі без засобів науково-педагогічної комунікації, до яких відносять: наукову періодику, наукові монографії, матеріали конференцій, наукові педагогічні конференції, наукові бесіди, листування між ученими, семінари, педагогічні виставки, електронні журнали, сайти педагогічних установ, індивідуальні веб-сторінки вчених-педагогів, Інтернет-конференції тощо.

В науці комунікація – це цілісна система взаємопов'язаних компонентів (формальних і неформальних, усних і письмових, між окремими особами і масових і т.п.), яка є продуктом історичного розвитку. Так, з кінця ХІХ ст. основним засобом наукової комунікації є стаття, періодична преса, яка сьогодні виступає важливим джерелом для вивчення історії педагогіки. З одного боку, вона є вагомим «сховищем» значного масиву фактичного матеріалу для вивчення особливостей розв'язання конкретних проблем у певний історичний період, а з іншого – є багатим дослідницьким джерелом для проведення історико-педагогічних досліджень [13, 115].

У розвитку періодичної преси окрему сторінку становить дитяча періодика – цілий спектр журналів та газет, які протягом ХХ ст. були основним джерелом розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху.

Перші аналітичні огляди дитячих журналів та газет представлені у публікаціях дослідників періодичної преси (в тому числі дитячої) періоду 20-30-х років ХХ ст., серед яких – М. Биковець, Л. Гострий, А. Журавський, С. Кільколик, В. Лір, М. Миронов, І. Петровський, О. Попов, В. Таран, Я. Чепіга. Наступні періоди представлені дослідженнями С. Гармаш (1976), І. Зайченка (2002), В. Зябка (1987), Е. Панасенко (2001), К. Присяжнюка (1965), А. Пугач (2008).

Заслуговують на увагу публікації М. Басова, члена Асоціації дослідників дитячого руху (Росія) (1974), в яких висвітлено окремі аспекти розвитку дитячої періодики [1; 2].

Аналіз праць з питань розвитку дитячої періодики свідчить про те, що більшість наукових розвідок сучасників, теоретиків та практиків дитячого руху присвячені загальним дослідженням періодичної преси, зокрема педагогічної. Щодо дитячої періодики, то в Україні на сьогодні немає жодного цілісного дослідження з даної проблеми.

Проблема наукової комунікації та її ролі у процесах створення нового знання привернула до себе увагу з розвитком соціології знання, соціології науки і наукознавства. Соціологічний зміст наукової комунікації висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (Ю. Гарфілд, Д. Прайс, У.Д. Гарвей, Дж.Р. Коул, Г.М. Добров, В.Ж. Келле, О.З. Мирська, Е.М. Мирський, В.М. Садовський та ін). Дослідження ж, в яких були б визначені місце та роль дитячої періодики як засобу науково-педагогічної комунікації у розвитку та популяризації теорії та практики дитячого руху, майже відсутні.

Мета статті – висвітлити роль дитячої періодики як засобу науково-педагогічної комунікації у розвитку та популяризації теорії та практики дитячого руху (на прикладі журналів «Вожатый» та «Дитячий рух»).

На думку дослідників, історія започаткування й подальшого становлення періодичних видань, зазвичай, нерозривно пов'язана з певними соціально-економічними чинниками, рівнем розвитку науки і т.п. [13, 114]. Зародження ж піонерської періодики тісно переплітається з розвитком комуністичного дитячого руху.

В історії розвитку дитячого руху ХХ ст., становлення його теорії і практики значну роль відіграли цілий ряд періодичних видань, як українських, так і всесоюзного значення. «Пионерская правда» (1921), «Юный коммунист» (відділ «Детское движение», 1922), «Юный спартак» (1922), «Юный пионер» (1923), «Барабан» (1923), «Пионер» (1924), «Красные восходы», «Юный натуралист» (1928), «Смена», «Молодая гвардия», «Вожатый», «Крестьянская газета», «Юный ленинец», «Юные строители» та багато інших. Так станом на 1974 р. виходило більш як 60 піонерських видань разовим тиражем більше 30 мільйонів екземплярів 22 мовами Союзу Радянських Соціалістичних Республік [2, 25–28].

У науково-методичному плані заслуговує на увагу журнал «Вожатый» – суспільно-політичний та методичний журнал ЦК ВЛКСМ та Центральної ради Всесоюзної піонерської організації імені В.І. Леніна. Протягом усього періоду існування журнал «Вожатый» був у центрі основних проблем дитячого

комуністичного руху, відображаючи на своїх сторінках нагальні проблеми піонерської організації.

Перший номер журналу вийшов у 1924 р. об'ємом у 32 сторінки (тираж – 5000 екземплярів). До складу редколегії журналу в різні роки входили: В. Зорін, К. Терем'якіна, Н. Крупська, Н. Кремльов, М. Крупеніна, Е. Бушуйкіна, О. Максимов та ін. Постійними кореспондентами журналу були активні діячі, теоретики та практики дитячого руху – Н. Крупська, О. Волков, Е. Гернле, М. Зак, О. Залкіндт, В. Зорін, С. Ріверс, Я. Смоляров, М. Рубцова, Н. Шульман, В. Яковлев та ін. [2, 27].

Значну допомогу у становленні журналу надавала її постійний автор, член редакційної колегії, член ЦБ ЮП (Центрального Бюро юних піонерів), автор наукових розробок з проблем піонерського руху Н. Крупська. На сторінках журналу було опубліковано цілий рід її праць з теорії та практики комуністичного дитячого руху, зокрема: «О работе пионеров в деревне» (№ 3. – 1924 р.), «Школа и пионердвижение» (№ 6. – 1924 р.), «Задачи пионердвижения» (№ 6. – 1926 р.), «Пионердвижение как педагогическая проблема» (№ 9. – 1927 р.), «За красочность и сплочённость» (№ 7. – 1927 р.) та ін. [1, 96; 2, 27].

На сторінках журналу «Вожатый» публікувалися праці провідних учених, діячів дитячого руху, які висвітлювали актуальні питання теорії, історії та практики піонерської роботи в постійних рубриках: «Досвід і методика», «Дитячий рух і соцвих», «Дитячий рух по СРСР» та ін. [2, 27].

Журнал «Вожатый» – керівний орган Міжнародного дитячого бюро – відігравав значну роль у процесі обміну досвідом комуністичного виховання та популяризації вітчизняної і світової практики дитячого руху. Його історія є цінним матеріалом для сучасних дослідників, важливим джерелом вивчення історії та практики розвитку дитячого руху.

В Українській РСР на початку 20-х рр. ХХ ст. виходило ряд періодичних дитячих видань, серед яких: дитяча газета «Юний Спартак» (1922) (з лютого 1925 р. переіменовано на газету «На зміну»), «Юный ленинец» (1922), журнали «Червоні квіти» (1923), «Октябрьские всходы» (1924) та ін.

Заснування журналу «Дитячий рух» (щомісячного органу Центрального бюро Комуністичного дитячого руху при ЦК ЛКСМУ, згодом – органу ЦК ЛКСМУ та Харківського обкому ЛКСМУ.) припадає саме на період становлення піонерської організації (20-ті рр. ХХ ст. – початок 30-тих рр. ХХ ст.). Рішення про створення журналу «Дитячий рух» було прийняте на

засіданні Центрального бюро комуністичного дитячого руху 21 червня 1925 р. [6, 26].

Перший номер «Дитячого руху» вийшов у жовтні 1925 р. об'ємом в 47 сторінок. Спочатку журнал виходив у видавництві «Юний ленінець» (Харків). З 1927 р. – у видавництві «Радянське село» (Харків), 1928-1929 рр. – періодсекторі Державного видавництва України (Харків), 1930 р. – видавництві «Молодий більшовик», 1932 р. – 1934 р. – друкарні видавництва ЦК КП(б)У «Комуніст».

У вступній статті «Від редакції» видавці «Дитячого руху» сформулювали три основні завдання журналу, нерозривно пов'язані із завданнями комуністичного виховання: по-перше, стати «знаряддям» творення системи комуністичного виховання та педагогіки-теорії дитячого комуністичного руху; по-друге, «дати в руки» кожного робітника дитячого руху «ключ» до розв'язання практичних питань; по-третє, підвищити кваліфікацію масового керівника комуністичної дитячої організації, допомогти йому в самоосвіті [3, 1]. На різних етапах діяльності журналу його завдання змінювалися і корегувалися відповідно до політики держави, напрямів комуністичного виховання та практичних потреб теоретико-методичного обґрунтування самого дитячого руху.

Редакторами журналу «Дитячий рух» були відомі ідеологи, теоретики та практики комуністичного виховання, представники науково-педагогічної інтелігенції 20-30-х років ХХ ст.: В. Арнаутов, О. Буров, В. Васильєв, А. Гендрихівська, А. Гузарій, О. Залужний, С. Кільколик, М. Ліхтеров, М. Миронов, О. Попов, Ц. Радомиська, Ю. Самотой, І. Соколянський, Г. Фільштинська та ін. Постійними авторами та активним співробітниками окремих рубрик журналу «Дитячий рух» протягом багатьох років були М. Миронов, В. Арнаутов, І. Соколянський, А. Гендрихівська, А. Гузарій, М. Ліхтеров, Ю. Самотой та ін. Ці та інші представники науково-педагогічної інтелігенції працювали і творили у важливу епоху – період 20-30-тих років ХХ ст., що «... певною мірою схожий на нинішній як етап зміни освітньої парадигми, впровадження творчих підходів до форм і методів педагогічної діяльності, варіативних навчально-виховних технологій, міжнародного співробітництва освітян» [14, 1].

На сторінках журналу «Дитячий рух» проходило жваве обговорення актуальних питань педагогічної теорії та практики. Постійними рубриками журналу «Дитячий рух» були: «Керуючі статті загального характеру» («Чергові завдання комдитруху»), «Історія дитячого руху», «Питання комуністичної педагогіки», «Всесвітній дитячий рух», «Методика, техніка та

практика роботи», «Питання керівництва дитрухом» («Питання партійного й комсомольського проводу»), «Підготовка кадрів КДР», «Офіційні матеріали», «Хроніка», «Бібліографія» («Бібліографічні нариси», «Рецензії», «Дитяча книжка й преса»), «До редакції й від редакції», «Матеріали для розмов» [33; 34; 35; 36; 37].

З 1 січня 1929 р. почала видаватися бібліотечка журналу «Дитячий рух», що складалася з 12 видань: «Пропаганда п'ятилітки в загоні та в школі», «Стінгазета та диткори», «Що робити сільському загону весною та літом», «Підручник з фізкультури», «Вожатому про школу», «Охорона прав дітей», «Трудові майстерні» (в 2-х частинах), «Система роботи піонерорганізації», «Самоосвіта вожатого», «Дитячі с.-г. артілі» (в 2-х частинах).

Різноманітність рубрик свідчить про те, що журнал «Дитячий рух» був розрахований на широке коло читачів: керівників, піонервожатих, учителів, лікарів і т.д. Тираж журналу становив: 1931 р. – 20–40 тис.; 1932 р. – 17–22 тис.; 1933 р. – 16–20 тис.; 1934 р. – 15–16 тис. У порівнянні з іншими всеукраїнськими дитячими періодичними виданнями всесоюзного та республіканського рівнів: «Червоні квіти» (двохтижневий ілюстрований журнал для дітей шкільного віку, орган Головоцвуху Наркомосу УСРР) – 3 тис. (1-й рік видання – 1923 р.); «Вожатый» (всесоюзний суспільно-політичний та методичний журнал ЦК ВЛКСМ та Центральної ради Всесоюзної піонерської організації імені В.І. Леніна) – 5 тис. (1-й рік видання – 1924 р.).

У Постанові Президії ЦБ КДР при ЦК ЛКСМУ «Про журнали «Дитячий рух і «Знання та праця» зазначалося, що «...журнал «Дитячий рух» за цей час взяв правильний напрям, висвітливши вчасно ряд актуальних питань у роботі організації (боротьба за промфінплан, весняна засівна кампанія, з'їзди комсомолу, поліпшення якості виховної роботи та боротьба з діляцтвом, піонеризована школа, підготовка та організація літньої оздоровчої роботи, питання дитячої літератури), поліпшилася подача матеріалу» [12, 20]. Серед позитивних моментів відзначався вчасний вихід журналу, а серед основних рішень засідання ЦБ КДР – організація сектору преси для постійного керівництва дитячою періодикою та дитячою літературою [12, 20].

На думку редакторів журналу, в «... живій, активній участі вожатих у своєму журналі лежить запорука того, що «Дитячий рух» дійсно стане найкращим помічником у практичній роботі вожатого» [5, 1]. У статті-підсумку 8-річної роботи журналу зазначалося, що основне завдання кожного Бюро комуністичного дитячого руху, піонервожатого, педагога, прикріпленого до піонерорганізації – «... зв'язатися з журналом, надіслати до

журналу матеріали з досвіду своєї роботи, індивідуальне й колективне листування з редакцією з окремих питань піонерської роботи» [4, 2–4].

Відповідно до постанови Боро ЦК ЛКСМУ з 1934 р. (починаючи з № 14) журнал «Дитячий рух» було перейменовано на «Піонервожатий» – орган Центрального і Київського обласного комітетів ЛКСМУ. Такі зміни були зумовлені, насамперед, зміною концепції журналу відповідно до першочергових завдань комуністичного дитячого руху.

За весь період діяльності (майже 10 років) на сторінках журналу «Дитячий рух» опубліковано майже 2000 статті та замітки: 1925–1927 рр. – 385; 1928–1929 рр. (№№ 1–12) – 660; 1930 р. (№№ 1–12) – 138; 1931 р. (№№ 1–13) – 236; 1932 р. (№№ 1–25) – 256; 1933 р. (№№ 1–15) – 184; 1934 (№№ 1–13) – 135. Це ціла колекція, справжній літопис цінного досвіду у справі дитячого руху, який відображає особливості його становлення і розвитку протягом 1925–1934 років та «кристалізує» досвід попередніх поколінь.

Дитяча періодика – це окрема сторінка, ціла епоха в історії розвитку дитячих громадських організацій. Це своєрідний центр розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху, що відображав актуальні проблеми становлення та розвитку дитячих комуністичних організацій, виступав ініціатором та пропагандистом нових форм і методів роботи юних ленінців, висвітлював передовий досвід діяльності піонерських організацій в Україні та за рубежем.

Зміст та історія журналів та газет несуть в собі багатий фактологічний матеріал для сучасних дослідників історії педагогіки. Подальшого вивчення потребують окремі аспекти даної проблеми. Зокрема, висвітлення ролі різних засобів наукової комунікації (наукових конференцій, наукової періодики, наукових монографій, наукових педагогічних конференцій та ін.) для розвитку та популяризації теорії і практики дитячого руху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Басов Н. К 50-летию журнала «Вожатый» // Народное образование. – 1974. – № 5. – С. 96–98.
2. Басов Н.Ф. Периодической печати – 50 лет // Начальная школа. – 1974. – № 8. – С. 25–28.
3. Від редакції // Дитячий рух. – 1925. – № 1. – С. 1.
4. Восьмий рік журналу «Дитячий рух» // Дитячий рух. – 1932. – № 1. – С. 2–4.

5. До всіх читачів нашого журналу // Дитячий рух. – 1927. – № 1. – С. 1.
6. Найважливіші дати з історії розвитку комуністичного дитячого руху за 10 років // Дитячий рух. – 1932. – № 8. – С. 24–27.
7. Показник матеріалів, надрукованих в журналі «Дитячий рух» протягом 1931 року // Дитячий рух. – 1931. – № 12. – С. 45–49.
8. Показник матеріалів, надрукованих у журналі «Дитячий рух» протягом 1932 року // Дитячий рух. – 1932. – № 12. – С. 45–47.
9. Показник статей, розміщених в журналі «Дитячий рух». 1 січня 1930 р. – 1 січня 1931 р. // Дитячий рух. – 1930. – № 11–12. – С. 37–39.
10. Показчик статей, дописів та різних матеріалів, що розміщені в журналі «Дитячий рух» за час від 1-ї 1928 р. до 1-ї 1930 року // Дитячий рух. – 1925. – №1. – С. 52–64.
11. Показчик статей, що розміщені в журналі «Дитячий рух» за час від 1-Х 1925 року до 1-І 1928 року // Дитячий рух. – 1927. – № 12. – С. 49–56.
12. Постанова президії ЦБ КДР про журнал «Дитячий рух» і «Знання та праця» // Дитячий рух. – 1931. – № 10. – С. 20.
13. Пугач А. До питання методології дослідження періодичної преси // Зб. наук. праць Педагогічні науки. Вип. 40. – Херсон: ХДУ, 2005. – С. 110–115.
14. Пугач А.В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.): Автореферат... к. пед.н. – К., 2008. – 20 с.
15. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 3-тє вид. – К.: Знання-Прес, 2003. – 295 с.